

MUHARREMÂT

rak nitelendirilmiştir (md. 58). Kölelik-câriyelik statüsüyle ilgili engeller ve liân ise evlenme engeli olarak zikredilmemiştir. Kararnâmenin 20-32. maddeleri arasında bulunan iki fasılda hristiyan ve yahudilerin kendi aralarındaki evlenme engellerine yer verilmiştir.

Evlenme engelinin bulunmaması bazı fakihlerce nikâh akdinin in'ikad şartları ve bazılarınca sıhhat şartları arasında sayılırken bir kısım fakihler tarafından evlenme engelleri ittîfak edilenler ve ittîfak edilmeyenler şeklinde iki kısma ayrılarak birinci gruptakiler in'ikad, ikinci gruba girenler sıhhat şartı olarak değerlendirilmiştir. Hanefîler, ibadetler dışında kalan meşrû amellerin eksikliklerini incelerken genellikle bâtil ve fâsîd şeklinde iki dereceli bir geçersizlik müeyyidesinden söz ederse de nikâh akdinde bu ayırımın yapıp yapılmayacağı hususu tartışmalıdır. Yine bu mezhebe göre in'ikad şartlarından biri eksik olan nikâh akdinin bâtil olacağına ve hukukî sonuç doğurmayacağına görüş birliği bulunmakla birlikte muharremât ile evlenmenin hangi tür şartın ihlâli sayılacağı ve hukukî sonuçları konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır (bk. FESAD). Esbâb-ı mûcibe lâyihasından anlaşıldığına göre Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde, akid yapılırken evlenme engellerine riayetsizlik halinde uygulanacak hukukî müeyyideler Ebû Hanîfe'nin görüşleri esas alınarak düzenlenmiş, dolayısıyla müslüman bir kadının gayri müslim bir erkekle evlenmesi bâtil, diğer evlenme engellerinin bulunduğu hallerde yapılan evlilikler ise fâsîd olarak nitelendirilmiştir (md. 53, 54, 58). Buna göre evlenme engeli bulunması halinde yapılan evlenme akdi -ister bâtil ister fâsîd olarak nitelendirilsin- geçersizdir; taraflar kendiliklerinden ayrılmazlarsa mahkemece ayrılımları sağlanır. Ayrıca kararnâmede (md. 75, 76) zîfâf meydana gelsin veya gelmesin bâtil nikâha hiçbir sonuç bağlanmayacağı, zîfâf meydana gelmesi halinde fâsîd nikâha sadece mehir, iddet, nesep ve hürmet-i musâhere hükümlerinin bağlanacağı ifade edilmiştir. Hanefîler'in dışındaki mezhep fakihleri ise ibadetlerde olduğu gibi muâmelâtta da fesad ve butlânı eş anlamlı olarak kullandıklarından bu tür bir ihlâlin sonucu mutlak anlamda geçersizliktir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Nikâh", 20, 27; Müslim, "Nikâh", 37-38, "Rađâ", 1; İbn Mâce, "Nikâh", 34, 46; Tirmizî, "Nikâh", 33, 34; Şâfiî, *el-Üm*, V, 168-170, 180-191; Cessâs, *Ah-kâmü'l-Kur'ân*, I, 332-336; II, 112-139, 324-328; III, 438; Ahmed b. Hüseyin

el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1356, IX, 192; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 5-9; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 194-212; Gazzâlî, *İhyâ*, Kahire 1387/1967, II, 47-53; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ah-kâmü'l-Kur'ân*, Beyrut 1392/1972, I, 156-157; IV, 1788; Kâsânî, *Bedâ'i*, II, 256-272; III, 1-5; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire 1975, II, 34-35; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire, ts., VI, 567-600; Muhakkak el-Hillî, *Şerâ'i'u'l-İslâm fi mesâ'il-i'l-helâl ve'l-harâm* (nşr. Abdülhüseyn M. Ali), Beyrut 1403/1983, II, 248; Karâfî, *el-Furûk*, Kahire 1347, III, 115-129; Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyinü'l-hakâ'ik*, Bulak 1313, II, 101-116; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdû'l-me'âd*, Kahire 1390/1970, IV, 7-20; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Naşbû'r-râye*, [baskı yeri yok] 1393/1973 (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), III, 168, 169, 217; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*, Beyrut 1388/1969, I, 258; II, 20, 21; IV, 351; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, II, 357-389; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1376/1957, VIII, 113-207; *Tecrid Tercemesi*, XI, 268-289; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, III, 174-200; Buhûti, *Keşşâfû'l-kunâ*, V, 69-84; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâlgâ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 131-134; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire), III, 28-50, 131, 209; *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, İstanbul 1336, md. 13-19, 20-32, 53, 54, 58, 75, 76; El-mallî, *Hak Dini*, II, 771-772; M. Mustafa Şelebî, *Ah-kâmü'l-üstre fi'l-İslâm*, Beyrut 1397/1977, s. 163-250; el-Emîr İbrâhîm el-Fekkî, *el-Muharremât mine'n-nisâ' fi'l-İslâm*, Hartum 1398/1977-78, s. 157-222; Emîr Abdülazîz, *el-Enkihâtü'l-fâside*, Amman 1982, I, 90, 129-362; M. Muhyiddin Abdülhamîd, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 21, 42-67; Bilmen, *Kamus*, II, 24-27, 34-36, 76-114; M. Akif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, s. 18, 20, 28-29, 194; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, VII, 19-178; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 647; Abdülkerîm Zeydân, *el-Mufaşşal fi ah-kâmî'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi's-ser'atü'l-İslâmiyye*, Beyrut 1413/1993, VI, 199-289; Abdel Rahim Orman, *İslâm Kültüründe Aile Plânlaması*, Ankara 1995, s. 27, 39; Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, Ankara 2003, I, 239-240; II, 30-31, 177; Şamil Dağcı, "İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri II", *ACÜİFD*, XLI (2000), s. 143; H. İbrahim Acar, "Evlenme Engeli Olarak Din Farkı", *EAÜİFD*, sy. 17 (2002), s. 27-52; Nihat Dalgın, "Müslüman Bayanın Ehl-i Kitap Erkeklerle Evlenmesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 2003, s. 131-156; "Muharremâtü'n-nikâh", *Mu.F.*, XXXVI, 209-225.

FAHRETTİN ATAR

MUHARREMİYYE

(محرّمیّة)

Türk edebiyatında

Kerbela Vak'ası'nı anlatan mersiyelele
bunların bestelenmiş şekillerinin
ve yeni yılı tebrik için yazılmış
şairlerin genel adı.

H. Hüseyin ile aile mensupları ve taraftarlarından yetmiş kadar kişinin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emevî Halifesi Yezîd kuvvetlerince Kerbelâ'da şe-

hid edilmesi sebebiyle duyulan üzüntüyü ifade etmek, bu vesileyle Ehl-i beyt sevgisini gönüllere yerleştirmek için yazılan şiirlere **muharremiyye** denilmiş, ayrıca Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin sevgisini işleyen manzumeler de bu kapsamda değerlendirilmiştir. Bunların ilâhi veya tevşih formuyla bestelenmiş şekillerine de "muharrem ilâhileri" veya muharremiyye adı verilmiştir.

H. Hüseyin'e yapılan zulümleri anıp ağlayanların cennete gireceğine dair Şii kaynaklı rivayetler (bu rivayetler için bk. Muhammedî er-Reyşehrî, VI, 324-327) ve onun için ağlayanları taklit ederek ağlar görünenlerin de aynı şekilde mükâfatlandırılacağına inanılması halkı Kerbelâ Olayı'nı anmaya ve şairleri bu konuda şiir yazmaya özendirmiştir. Bu şiirler, Şiir'in düzenlediği matem törenlerinde ve Ehl-i beyt muhabbetine önem veren Sünnî tarikat çevrelerinin muharrem ayında yaptıkları zikir ve âyinlerde besteli veya bestesiz olarak okunagelmıştır. Şairler bu şiirlerle itibarlarının artacağına ve mağfirete nâil olacaklarına inanmıştır. Fuzûlî bu hususu, "Tekrâr-ı zikr-i vâkıa-i deşt-i Kerbelâ / Makbûl-i hâs u âm u sigâr ü kibârdır / Takrîr edenlere sebeb-i izz ü ihtîşâm / Tahrîr edenlere şeref-i rûzîgârdır" kıtasında ve, "Yâd et Fuzûlî âl-i abâ hâlin eyle âh / Kim berk-ı âh ile yakılır hürmen-i günâh // İnlemek âl-i nebî vü müslümâna şüphesiz / Bende-i âl-i abâyâ mûcib-i gufrân olur" şeklindeki beyitlerinde ifade etmiştir.

Türk edebiyatında muharremiyyelerin ne zamandan itibaren yazılmaya başlandığı bilinmemektedir. Ancak gerek Orta Asya gerekse Anadolu sahasında çoğu bâtinî ve Şii telakkilere sahip derviş zümrelerinin muharrem törenleri yaptıkları ve bu törenlerde Kerbelâ Olayı'nı anlatan şiirler okudukları tahmin edilebilir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de Farsça bir Kerbelâ mersiyesi kaleme almış ve *Meşnevî*'de bu vesileyle yapılan törenleri tasvir ederken taşkınlıklardan sakınılmasını tavsiye etmiştir. Dolayısıyla Türk edebiyatında bu manzumelerin XII. yüzyıldan itibaren yazıldığını söylemek mümkündür.

Muharremiyyeler XV. yüzyıldan itibaren gelişmeye ve XVI. yüzyılda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu konudaki en eski örnek Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö. 855/1451) *Muhammediyye*'sindeki "Vefâtü'l-Hasan ve'l-Hüseyin" başlıklı elli dört beyitlik manzumedir. Kerbelâ Olayı'nı Sünnî yaklaşımla Hz. Peygamber'in olayı vukuundan önce haber veren bir mûcizesi şeklinde ele alan, ancak Yezîd'e lâneti de içe-

ren bu manzumenin bazı kısımları “muhammediyyehan” denilen sanatkarlar tarafından muharrem ayında yapılan toplantılarda mûsiki eşliğinde okunmuştur (DİA, XXIX, 219-221). Bunu Sinan Paşa'nın *Tazaru'nâme*'sindeki “Na't-ı emîr-ül-mü'minîn Hüseyin radiyallâhü anh” başlıklı mensur mersiye takip eder. Halk arasında Yûnus Emre'ye nisbet edilmekle birlikte aslında Âşık Yûnus'a ait olan, “Şehidlerin serçeşmesi / Enbiânın bağı başı / Evliyânın gözü yaşı / Hasan ile Hüseyin'dir” mısralarıyla başlayan ve asırlardır okunagelen dokuz kıtalık manzume de ilk örnekler arasında yer alır.

XVI. yüzyılda Fuzûlî'nin *Hadikatü's-su-adâ* adlı mensur makteli bir muharremiyye niteliği taşımaktadır. Eserde yer alan mersiyeler ise muharremiyyelerin en mükemmel klasik örnekleridir. Fuzûlî'yi Hayretî, Safî, Şemsi Paşa, Âlî Mustafa Efendi, Rûhî-i Bağdâdî, Ubeydî ve Viranî takip eder. Bunlardan Âlî Mustafa on üç, Rûhî dört mersiyesiyle dikkat çekmektedir.

Muharremiyye türüne ilginin arttığı XVII. yüzyılda Fasîh Ahmed Dede, Kafzâde Fâizî, Seyyid Nizamoğlu, Arşî, Sabrî, Ömer Fuâdî, Sabûhî, Feridun, Cem'î, Nâilî ve Neşâtî'nin Kerbelâ mersiyesi yazdıkları tesbit edilmiştir (Çağlayan, s. 37).

Birîrî Mehmed Dede, Kâmi, Nazîm, İsmâil Belîğ, Sezâi-yi Gülşenî, Cemâleddin Uşşâkî, Behîştî, Tâhir, Sûkûtî, Hâşim Baba, Zühdi XVIII. yüzyılda muharremiyye yazan şairlerdir. Sûkûtî ve Hâşim Baba'nın dörder manzumesiyle bu yüzyılın önde gelen mersiye şairleri olduğu söylenebilir.

XIX. yüzyılda muharremiyye yazan şair sayısında büyük bir artış görülmektedir. Kâzım Paşa, Osman Şems Efendi, Şeref Hanım, Şîrzâd, Mustafa Zekâî Efendi, Hoca Neş'et, Selâmî, Refî-i Kâlâyî, Keçecizâde İzzet Molla, Şeyh Müştak, Leskofçalı Galib, Nevres-i Cedîd, Yenişehirli Avnî, Aydî Mehmed, Lebîb, Hakki Bey, Âdile Sultan, Leylâ Hanım, Murad Molla, Ziyâ Paşa, Muallim Feyzi, Mebnî, İbnürreşâd Ali Ferruh, Mehmed Ali Hilmi Dedebaba, Murad Emrî, Mustafa Âsım ve Hersekli Ârif Hikmet bunlar arasında zikredilebilir. Bunlardan bazılarının birden çok mersiyesi bulunmaktadır. *Makâlid-i Aşk* sahibi Kâzım Paşa ile biri elli bentlik muhammes olmak üzere beş mersiyesi bulunan Osman Şems Efendi XIX. yüzyılın en büyük mersiye şairleridir.

Edib Harâbî, Sâdeddin Sırrî, Sâmih Rifat Bey, Mehmed Memduh Paşa, Sıdkı

Baba, Kanbalakzâde Hazmî, Fahîmî, Mehmed Şemseddin (Ulusoy), Ahmet Remzi (Akyürek), Tâhirülmevlevî, Kemâlî Efendi, Abdurrahman Sâmî, Alvarlı Muhammed Lutfi, Yusuf Fahir Baba (Ataer), Hüseyin Şemsi Ergüneş gibi isimler bu geleneğin son halkalarını oluşturur. Bunların içinde şiirlerini *Nefâyisü'l-enfâs* adlı bir risâlede toplayan Sâmih Rifat ve elli beyitlik “Mersiye-i İmâm-ı Hüseyin aleyhisselâm” adlı manzumesiyle Kemâlî Efendi önemlidir. Bazı Kerbelâ mersiyeleri müstakil risâleler halinde basılmıştır. Kâzım Paşa'nın *Makâlid-i Aşk*'i ile (İstanbul 1301) Osman Şems Efendi'nin *Mersiye-i Cenâb-ı Seyyidü's-şüheda'sı* (İstanbul 1327) bunların en tanınmışlarıdır.

Muharremiyyelerde nazım şekli olarak gazel, kaside, murabba, muhammes, müseddes, müsemmen, terkibibend ve terciibend kullanılmıştır (bk. a.g.e., s. 46). Klasik bir muharremiyyede Kerbelâ Olayı'nın ayrıntılı tasvirini matem zamanı olan muharrem ayının geldiğini belirten ifadeler takip eder. Feleğe sitem, Hz. Hüseyin'in yasını tutmanın gerekliliği vurgulanıp soyunun övülmesinin ardından manzume Ehl-i beyt'e zulmeden Yezîd, Şîmr ve diğer isimlere lânetle sona erer.

Kerbelâ Olayı halk ve âşık edebiyatında da yaygın olarak işlenmiş, bu tür şiirlere mersiye denir. Bilhassa Alevî ve Bektaşî çevrelerinde bu konuya dair yüzlerce manzume yazılmıştır. Âşık Yûnus'tan başlayıp günümüze kadar devam eden bu tür şiirlerin en tanınmışları Dedemoğlu (XVII. yüzyıl), Kalbî, Noksânî Baba (XVIII. yüzyıl), Deli Boran, Mir'âtî (XIX. yüzyıl), Yozgatlı Hüznî, Hilâlî, Fakîrî, Sefîl Ali, Döne Sultan, Seyyah Dede, Rızâ, Ârif Abdal, Derviş Kemal, Hüseyin Çırakman (XX. yüzyıl) gibi şairlere aittir. Bünyamin Çağlayan Kerbelâ mersiyeleri üzerinde bir doktora tezi hazırlayarak bu şiirleri bir araya toplamıştır (bk. bibl.).

Divan edebiyatında, muharrem ayının ilk günü başlayan yeni yıl dolayısıyla şairlerin padişaha ve devlet büyüklüklerine sundukları tebrik kasidelerine de muharremiyye denilmiştir. Bu vesileyle sarayda yapılan törenlerde padişahın kaside takdim eden şairlere ve devlet adamlarına verdiği hediyelerle devlet adamlarının yanında çalışanlara dağıttıkları ihsanlar da aynı isimle anılmıştır. Zamanla gelenek halini alan bu uygulamada, senenin ilk günü ele geçen para veya hediye sebebiyle o yılın bolluk ve bereket içinde geçeceğine inanılmasının önemli rolü vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye* (haz. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996, II, 305-308; Sinan Paşa, *Tazaru'nâme* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1971, s. 276-278; Hayretî, *Divan* (haz. Mehmed Çavuşoğlu – M. Ali Tanyeri), İstanbul 1981, s. 9-12; Fuzûlî, *Hadikatü's-süedâ* (haz. Şeyma Güngör), Ankara 1987, s. 432, 434, 480-482; Özege, *Katalog*, III, 1112-1113; Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, s. 102; Muhammedî er-Reyşehrî, *Mizânü'l-hikme*, Tahran 1362 hş./1404, VI, 324-328; Mustafa Tatçı, *Âşık Yûnus ve Diğer Yunusların Şiirleri*, Ankara 1991, s. 47-48; Bünyamin Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri* (doktora tezi, 1997), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2004, s. 396-400; Abdullah Uçman, “Sâmih Rifat'ın Nefesleri: Nefâyisü'l-Enfâs”, *MÜTAD*, sy. 8 (1997), s. 535-554; Pakalın, II, 566-567; Mustafa Uzun, “Kâzım Paşa”, *DİA*, XXV, 152; a.mlf., “Kerbelâ”, a.e., XXV, 275; Nihat Azamat, “Kemâlî Efendi”, a.e., XXV, 236; Nuri Özcan, “Mersiye”, a.e., XXIX, 219-221; Mustafa İsen, “Mersiye”, a.e., XXIX, 218-219; a.mlf., “Mersiye”, *TDEA*, VI, 273-274.

MUSTAFA UZUN

el-MUHARRER

(المحرر)

Râfî'nin

(ö. 623/1226)

Nevevî tarafından

Minhâcü't-tâlibîn adıyla

ihtisar edilen Şâfiî fıkıhına dair eseri

(bk. MÎNHÂCÜ'T-TÂLİBÎN; RÂFÎ,

Abdülkerîm b. Muhammed).

el-MUHARRERÜ'L-VECİZ

(المحرر الوجيز)

İbn Atıyye el-Endelüsî'nin

(ö. 541/1147)

rivayet ve dirayet metodunu

birlikte kullandığı

Kur'an-ı Kerim tefsiri

(bk. İBN ATIYYE el-ENDELÜSİ).

MUHASARA

(المحصرة)

Meskûn ve müstahkem bir yeri
ele geçirmek için yapılan
kuşatma hareketi.

Sözlükte “etrafını çevirmek, kuşatmak, ablukaya almak” anlamındaki *hasr* kökünden türeyen *muhasara* kelimesi “ele geçirme amacıyla bir yerin etrafını sarıp müdafilerin dışarı çıkmasını ve yardım almasını engelleme” mânâsı taşır. Açık arazide düşmanın abluka altına alınması da sonuç bakımından muhasara olmakla bir-